ברטנורא על מסכת ראש השנה

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **ארבעה ראשי שנים הן.** למלכים. מלכי ישראל מונין להם מניסן. שאם מלך מלך בשבט או באדר, משהגיע ניסן כלתה לו שנה ומתחילין למנות לו שנה שניה. ומקרא נפקא לן דמניסן מנינן להו דכתיב (מלכים א ו׳:א׳) ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החודש השני למלוך שלמה על ישראל, מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים מניסן מנינן לה, אף למלכות שלמה מניסן מנינן לה. ולמלכי אומות העולם מונין מתשרי, והיינו דתנן לקמן בסמוך באחד בתשרי ראש השנה לשנים, כלומר לשנים של מלכי אומות העולם. ונפקא מינה, לפי שרגילין. למנות זמן שטרות לשנות המלך משנה שעמד בה, משום שלום מלכות. ואם עמד מלך באדר וכתב לו הסופר בניסן שלאחר שלשה עשר חדש, ניסן של שנה שניה, כיון דניסן ראש השנה למלכים, הוה ליה שטר מוקדם ופסול, משום דהאי ניסן של שנה שלישית הוא, ושטרי חוב המוקדמים פסולים, לפי שנמצא טורף לקוחות, שלקחו השדה מן הלוה בין זמנו של שטר לזמן ההלואה, שלא כדין, שהרי קדמה מכירה להלואה, לפיכך קנסוהו לאבד גם מזמן ההלואה ואילך ולא גבי ממשעבדי:

ולרגלים. הכי קאמר, רגל שבו שהוא פסח, ראש השנה לרגלים לענין הנודר, שאם עברו עליו שלשה רגלים משנדר ולא קיים נדרו עובר על בל תאחר. ורבי שמעון אומר שאינו עובר על בל תאחר עד שיעברו עליו שלש רגלים כסדרן, וחג המצות תחלה, כמו שהן סדורים במקרא (דברים ט״ז:ט״ז). בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות. ופסק הלכה, משיעבור עליו רגל אחד בלבד ולא הביא נדרו עובר בעשה, דכתיב (שם י״ב) ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וגו׳, רגל ראשון שאתה בא אתה צריך להביא. ומשיעברו עליו שלש רגלים עובר על בל תאחר. ואין הלכה כר׳ שמעון דבעי שלש רגלים כסדרן:

ראש השנה למעשר בהמה. שאין מעשרים מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחברתה, דכתיב (דברים י״ד) עשר תעשר, בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה, ואמר קרא שנה שנה, ולא משנה זו על של חברתה:

ורבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. כיון דאתקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ר״ה שלו תשרי, אף מעשר בהמה ר״ה שלו תשרי. ואין הלכה כר״א ור״ש [דאמרי] בא׳ בתשרי. ות״ק סבר כיון דאתקש מעשר בהמה למעשר דגן דכתיב עשר תעשר, מה דגן סמוך לגמרו עישורו, שהרי ר״ה שלו תשרי והוא סמוך לגמרו שכל ימות [החמה] עומד בגורן להתיבש, אף מעשר בהמה נמי סמוך לגמרו עישורו דהיינו אחד באלול, שהבהמות יולדות באב שאז נגמר זמן עיבורן, דהכי ילפינן מקרא. דכתיב (תהלים ס״ה) לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, אימתי לבשו כרים הצאן, כלומר שמתלבשות מהזכרים העולים עליהם ומתעברות, בזמן שהעמקים יעטפו בר, דהיינו באדר שהזריעה צומחת וניכרת יפה. ויולדות באב, דזמן עיבורה של בהמה דקה ה׳ חדשים. הלכך ר״ה של מעשר בהמה בא׳ באלול סמוך לגמרו:

לשנים. לשני מלכי אומות העולם, כדפרישית לעיל:

ולשמיטין וליובלות. משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה:

ולנטיעה. אם נטע אילן מ״ה יום קודם אחד בתשרי, שהם שתי שבתות לקליטה, שהנטיעה נקלטת בשתי שבתות, ושלשים יום אחר הקליטה להחשב שנה, דשלשים יום בשנה חשובים שנה, הרי מ״ה יום. כשיגיע אחד בתשרי מונין לה שנה שניה משנות הערלה, ולתשרי של שנה האחרת מונין לה שנה שלישית, ולאחר שנה שלישית כשיגיע אחד בתשרי של שנה רביעית, אם חנטו בנטיעה זו פירות, עדיין הם אסורים משום ערלה. שאע״פ שתשרי ר״ה לנטיעה, ט״ו בשבט ר״ה לאילן וזה כבר נעשה אילן, לפיכך אין שנתו מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט״ו בשבט, ומשם ואילך אם יחנטו בו פירות הם תורת רבעי עליהן לאכלן בירושלים, ובט״ו בשבט לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החונטים בה מכאן ואילך:

ולירקות. למעשר ירק שאין. תורמין מן הירק שנלקט לפני ר״ה על הירק הנלקט לאחר ר״ה:

ראש השנה לאילן. לענין מעשר פירות שאין מעשרין פירות אילן שחנטו קודם שבט. על שחנטו לאחר שבט, דבאילן אזלינן בתר חנטה. אי נמי נפקא מיניה לענין שנה שלישית של שמיטה שנוהג בה מעשר עני, שאותן פירות שחנטו מר״ה של שנה שלישית עד שבט דנין אותן כפירות של שנה שניה שעברה ונוהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, ומשבט ואילך נוהג בהן מעשר ראשון ומעשר עני:

ב **בארבעה פרקים.** בשנה:

בפסח על התבואה. מדאמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח כדי שאברך לכם תבואה שבשדות, מינה ידעינן דבפסח נידונים על התבואה:

ובעצרת על פירות האילן. מדאמרה תורה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שאברך לכם פירות האילן, וחטה עץ קרייה רחמנא דכתיב (בראשית ב׳:י״ז) ומעץ הדעת טוב ורע, כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה היה:

כבני מרון. כבני אמריא, ככבשים הללו שמוציאין אותן בפתח קטן זה אחר זה לעשרן, ואין שנים יכולים לצאת כאחד:

היוצר יחד לבם. הכי קאמר, היוצר והוא הקב״ה רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם שאע״פ שעוברים לפניו אחד אחד, מ״מ כולן נסקרים בסקירה אחת:

ובחג נידונין על המים. מדאמרה תורה נסכו לפני מים בחג:

ג **שלוחין יוצאין.** כשקדשו בית דין את החודש שולחין ומודיעין לגולה יום שקידשוהו, אם ביום שלשים וחודש שעבר חסר, אם ביום ל״א וחודש שעבר מלא. ושלוחי בית דין אין מחללין לא את השבת ולא את יום טוב:

ועל אב מפני התענית. לפי שהוכפלו בו צרות יותר משאר תעניות:

ועל אלול מפני ראש השנה. מודיעין מתי אלול ועושין ראש השנה ביום שלשים באלול בגולה, דרוב שנים אין אלול מעובר. ואע״פ שספק בידם שמא יעברוהו בית דין, אי אפשר להם לדעת, ועל כרחן הולכים אחר רוב שנים. ואם לא ידעו מתי מתחיל [אלול] לא ידעו יום שלושים שלו:

ועל תשרי מפני תקנת המועדות. לאחר שקדשו בית דין לתשרי, השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעין אותם אם עיברו ב״ד את אלול אם לאו, כדי שלא יהא לבן נוקפן ביום הכפורים ובסוכות:

פסח קטן. פסח שני:

ד **מחללין את השבת.** עדים שראו את החודש, כדי לילך ולהודיע לב״ד:

שבהם שלוחי בית דין יוצאים לסוריא. להודיע לגולה יום קביעותם, הלכך חשיבי. ומן התורה מחללין על כולן, אבל רבנן אסרו לפי שאין תקון המועדות תלוי בהן, אבל שני חדשים אלו העמידו על דין תורה, שכל המועדות תלויין בהן:

תקנת קרבן. של ראש חודש שיהא קרב בזמנו:

ה **בעליל.** למעלה מן הארץ הרבה, שהכל רואים אותה:

שלא בעליל. למטה בשפולו של רקיע סמוך לארץ, ואדמומית החמה מכסה אותה ואינה ניכרת כל כך:

אין מחללין. דודאי ראו אותה בירושלים. ואין הלכה כרבי יוסי:

ו **ארבעים זוג.** כתי עדים זוג אחר זוג:

ועכבן רבי עקיבא. שלא היה לבית דין צורך בהן:

אתה מכשילן לעתיד לבא. שימנעו מלבוא להעיד כשיראו שדבריהן לא נשמעו. והלכה כרבן גמליאל:

ז **אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החדש.** דאמר להו רחמנא למשה ולאהרן (שמות י״ב:ב׳) החדש הזה לכם, עדות זו של חדש תהא כשרה בכם ואע״פ שאתם אחים. ורבנן דפליגי עליה אמרי, החדש הזה לכם, עדות זו תהא מסורה לכם, לגדולים שבדור כמותכם. ואין הלכה כרבי שמעון:

ח **משחקים בקוביא.** עצמות שמשחקים בהן בערבון. ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנים מדרבנן:

ומלוי בריבית. לא קרוי גזלן דאורייתא למפסליה, דהא מנפשיה יהיב ליה:

מפריחי יונים. היינו כעין קוביא, אם תקדמיה יונך ליוני:

וסוחרי שביעית. עושין סחורה בפירות שביעית, ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה. ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון, חשדום להיות מעידים שקר על שוחד:

והעבדים. פסולים דאורייתא הם, קל וחומר מאשה:

עדות שאין האשה כשרה לה. לפי שיש עדות שהאשה כשרה, כגון להעיד לאשה שמת בעלה להתירה לינשא לזרים, וכן להעיד על סוטה שנטמאת שלא תשתה. והנך פסולין דרבנן, נמי כשרים. אבל פסולין בעבירה מן התורה לא הכשירו חכמים בעדות האשה, ואע״פ שהכשירו העבד והאשה שהן פסולים לעדות מן התורה:

ט **ואם צודה להם.** אורב. כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א׳ כ״ד):

שנאמר אלה מועדי ה׳ וכל מקום שנאמר מועד במועדו, דוחה את השבת:

פרק ב

א **אם אינן מכירין אותו.** אם אין בית דין מכירין את העד אם נאמן וכשר הוא:

משלחים. בית דין שבעירו:

אחר עמו. זוג אחר של עדים, להעיד עליו לפני ב״ד הגדול שמקדשים את החודש:

משקלקלו המינין. ששכרו עדי שקר להטעות את החכמים:

ב **היו משיאין משואות.** לאחר שקידשו החודש. ולא היו צריכין לשכור שלוחין לשלוח לגולה ולהודיע, שהמשואות היו מודיעין אותן:

משקלקלו הכותים. והשיאו גם הם משואות שלא בזמן, להטעות. לפי שבית דין לא היו משיאין משואות אלא על החודש שנתקדש ביום שלשים, וכשלא היו משיאין לערב של יום שלשים הכל יודעים שהחדש מעובר, ופעם אחת עיברו בית דין את החודש ולא עשו משואות לערב של יום שלשים, והכותים השיאו בהרים שלהם והטעו בני הגולה לעשותו חסר:

ג **כלונסאות.** עצים ארוכים וגבוהים. תרגום נס כלונס. כדי שיראו למרחוק:

וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן. כל אלו מרבים שלהבת:

ד **מהר המשחה.** הר הזיתים שהוא נגד ירושלים במזרחה

כל הגולה. בני בבל:

כמדורת אש. שכל אחד ואחד נוטל אבוקה ומעלה לראש גגו:

ה **לא היו זזים משם כל היום.** העדים שיצאו חוץ לתחומן בשבת ובאו להעיד. שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות:

ו **לפני החמה או לאחר החמה.** פגימתה של לבנה לפני החמה, נוטה לצד החמה, או לצד אחר. ועלה קתני סיפא אם אמר לצד החמה לא אמר כלום, שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, דלעולם החלק המאיר ממנה נוטה לצד השמש והחלק הפגום נוטה לצד האחר:

בצפונה או בדרומה. שהלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון פעם לצד דרום, ואם ידעו בית דין בדרך החשבון שבאותו זמן ראויה שתהיה לצד צפון ואמרו העדים שראוה נוטה לצד דרום או איפכא, בידוע שעדי שקר הן:

כמה היה גבוה. מן הארץ לפי ראות עיניכם. אם אמר אחד מן העדים גבוה שתי קומות והאחד אומר שלש, עדותן קיימת. אחד אומר שלש ואחד אומר חמש, עדותן בטלה:

ולאין היה נוטה. ראשי הפגימה לאיזה צד נוטין, לצד צפון או לצד דרום:

וכמה היה רחב. שהלבנה משתנה שעורה כפי מה שהיא רחוקה מן החמה או קרובה אליה:

ז **ראש בית דין אומר מקודש.** דכתיב (ויקרא כ״ו) וידבר משה את מועדי ה׳, מכאן שראש ב״ד אומר מקודש:

וכל העם עונין אחריו. דכתיב (שם) מועדי ה׳ אשר תקראו אותם, קרי ביה אתם, דחסר כתיב בלא וי״ו:

מקודש מקודש. תרי זימני. דכתיב (שם). מקראי קודש, שני מקראות:

שנראה בזמנו. בליל שלשים:

אם לא נראה בזמנו. וקובעין ר״ח ליל אחד ושלשים.

אין מקדשין אותו. שקדוש החודש אינה חובה, דאמר קרא (ויקרא כ״ה:י׳) וקדשתם את שנת החמשים שנה, שנים אתה מקדש, שחובה על ב״ד לומר מקודשת השנה בשנת היובל, ואין אתה מקדש חדשים, שאין חובה על ב״ד לומר החודש מקודש. וכשנראה בזמנו מקדשים אותו מפני שצריך חיזוק. והלכה כר״א ברבי צדוק:

ח **צורות לבנות.** שעור הירח ולאיזה צד קרניה נוטות:

קיבלן ר״ג. לא מפני שחשב שאפשר שתיראה הירח שחרית במזרח בתחלת הנץ החמה ובו ביום עצמו תראה במערב עם שקיעת החמה, כי זה אי אפשר. אלא שקבל עדותן במה שאמרו שראו הירח במערב ערבית, מפני שידע בדרכי החשבון שהיה אפשר שתיראה באותה הלילה. ובמה שאמרו שראוה שחרית במזרח, אמר טועים הם ועננים כדמות ירח נראה להם ברקיע. דהכי תניא בברייתא [כ״ה.], פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראתה דמות לבנה בעשרים (ושבעה) [ותשעה] לחודש וכו׳. ור״י בן נורי דאמר עדי שקר הם, היה נראה לו לפי חשבונו שלא היה אפשר שתיראה הירח באותו

לילה שאמרו העדים שראו אותה, ואמר עדי שקר הם, לפי שלא היה בין הראיה ובין המולד לפי דעתו, כל כך זמן שיהיה אפשר שתיראה בו. ועל זה השיב רבן גמליאל בברייתא, כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, כלומר שהזמן שיש בין המולד עד שתראה הירח אינו שוה לעולם׳ אלא פעמים תהיה תנועת הירח מהרה ופעמים מאוחרת. וכפי מהירות תנועת הירח באותו הזמן, דן רבן גמליאל שהיה ראוי שתיראה הלבנה באותו הלילה. לפיכך קיבל עדותן:

ראינוהו בזמנו. בליל שלשים:

ובליל עבורו. ליל ל, ואחד:

וקבלן ר״ג. לא מפני שנאמר שנתרחקה הירח מן השמש בליל ל׳ עד שתיראה, ובליל שלשים וא, חזרה לאחוריה ונתקרבה אצל השמש עד שנתכסית, שאין הירח חוזרת לאחוריה אלא עושה מהלכה בסבוב בגלגלה, אלא שידע ר״ג בחשבונו שבאותו הלילה שאמרו העדים שראוה, כבר נתרחקה הירח מן השמש עד שהיה אפשר שתיראה, לפיכך קיבל עדותן. ובמה שאמרו בליל עבורו לא נראה. אפשר שהיה מפני שכיסה אותו הענן או סיבה אחרת גרמה שהם לא ראו אותה:

רואה אני את דבריו. לעבר את החודש:

ט **הלד ומצאו ר״ע.** לר׳ יהושע:

מיצר. על שהנשיא גזר עליו לחלל את יוה״כ:

אשר תקראו. בקריאת ב״ד תלאו הכתוב:

בא. רבי יהושע אצל ר׳ דוסא:

למה לא נתפרשו שמותן וכו׳ שאם יבא אדם לדון אחר ב״ד שבימיו, לומר וכי ב״ד זה כמשה ואהרן או כאלדד ומידד, אומרים לו שמא חשוב הוא כאותן שנשארו שלא נתפרשו שמותן:

פרק ג

א **ראוהו בית דין וכל ישראל.** בליל שלשים. דסלקא דעתך אמינא הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל, אפרסמא ליה מלתא דביום שלושים נראה לקדשו, קמ״ל דאם חשיכה והגיע ליל אחד ושלשים ולא אמרו בית דין מקודש, מעברים אותו וקובעים ראש חודש יום ל״א:

נחקרו העדים. הכי קאמר, אי נמי נחקרו העדים בלבד ולא הספיקו לומר מקודש עד שהגיע ליל של ל״א, מעברים אותו. דסד״א תהוי חקירת עדים כתחלת דין, ומקודש מקודש כגמר דין, וגמר דין הוי בלילה ונקדשיה בליליא, קמ״ל דלא, שאין מקדשין את החודש בלילה. ומיהו אם ליל שלשים ראו הירח עם שקיעת החמה ויש שהות ביום לומר מקודש קודם צאת הכוכבים, מקדשין אותו, דלא חשיב לילה עד צאת הכוכבים:

יעמדו שנים ויעידו. מתניתין איירי כגון שראוהו בית דין בלילה ליל שלשים, ואי אפשר לקדשו בלילה. הלכך למחר יעמדו שנים ויעידו, דאם לא על עדותן של אלו על מה יקדשו. אבל אם ראוהו בית דין עם שקיעת החמה בזמן שיש שהות לומר מקודש, יקדשוהו בראייתם, דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראיה, דהא גבי קידוש החודש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש:

יעמדו שנים. למחר כשבאים לומר מקודש:

ויושיבו מחבריהם אצל היחיד. ואף על גב דיחיד מומחה דן אפילו ביחידי, קדוש החודש לא הוה ביחידי. שאין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבנו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב (שמות י״ב:א׳) ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן וגו׳ החודש הזה לכם:

ב **שהוא קרן.** ואינו קרוי שופר, דכתיב (דברים ל״ג:י״ז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. וגבי ר״ה שופר כתיב (ויקרא כ״ה:ט׳) והעברת שופר תרועה, וגמרינן ר״ה מיובל:

בקרן היובל. ויובל דכרא הוא, דאמר רבי עקיבא כשהלכתי לגליא היו קורין לדכרא יובלא, אלמא אפילו שופר של איל נקרא קרן. ורבנן אמרי כל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר. דפרה, קרן איקרי שופר לא אקרי. והלכה כחכמים:

ג **של יעל פשוט.** דלתפלה בעינן פשוטות:

ופיו מצופה זהב. בשל מקדש קאמר:

שופר מאריך. לאחר שחצוצרות פוסקים תקיעתם נשמע קול השופר:

ד **בשל זכרים.** אילים:

ושתי חצוצרות באמצע. שני שופרות היו להם אחד מכאן ואחד מכאן, וחצוצרות באמצע:

שמצות היום בחצוצרות. דסתם תענית על צרת צבור, וכתיב (במדבר י׳:ט׳) על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. ודוקא במקדש עושין כן, אבל בגבולים בזמן שיש שופר אין חצוצרות ובזמן שיש חצוצרות אין שופר, דכתיב (תהילים צ״ח:ו׳) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳, לפני המלך ה׳ אין, שלא לפני המלך ה׳ לא:

ה **שוה היובל לר״ה לתקיעה.** בפשוטים. ואע״ג דתקיעה ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים וחזרות שדות לבעליהן, אפילו הכי כעין ראש השנה בעי, דגמרינן בגזירה שוה משביעי שביעי, שיהיו כל תקיעות שבחדש השביעי שוות זו כזו. פ״א לתקיעה, למנין התקיעות. ולברכות, למנין הברכות. דבעי למימר מלכיות זכרונות ושופרות ביום הכיפורים של יובל כמו בראש השנה:

רבי יהודה אומר כו׳ ואין הלכה כרבי יהודה ולא כתנא קמא. אלא הלכה בין ראש השנה בין יום הכיפורים של יובל, שניהם בשל זכרים כפופים:

ו **שופר שנסדק ודבקו.** בדבק:

פסול. דהוה ליה כשני שופרות. והני מילי נסדק לארכו. אבל נסדק לרחבו, אם נשתייר ממקום הנחת פה עד מקום הסדק כדי שיעור תקיעה כשר, ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן:

ניקב וסתמו. דוקא שסתמו במינו ונשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, כשר. ואם חסר אחד מן התנאים הללו, פסול:

ז **בור.** חפירה בקרקע:

דות. מקום מוקף מחיצות על הארץ:

פיטם. כלי גדול של חרס:

אם קול שופר שמע. העומד חוץ לבור, ושמע קול תקיעת התוקע בבור. דאילו אותן שבבור לעולם יצאו, שהן שומעין קול שופר לעולם:

אם כיון לבו. לצאת:

יצא. ואע״פ שלא נתכוין התוקע להוציאו. הכא מיירי בחזן הכנסת שתוקע שהוא מתכוין להוציא כל השומעים קול תקיעתו, הלכך אע״ג דלא נתכוין להוציא זה העובר אחורי בית הכנסת ולא ידע ליה, יצא. אבל התוקע להוציא יחיד ידי חובתו בעינן שיתכוין שומע ומשמיע:

ח **והיה כאשר ירים משה ידו וכו׳** משום דאיירי לעיל בכוונת הלב, תנא נמי להך דאית בה בשעה שמכוונים לבן לאביהם שבשמים הם מתגברים:

פרק ד

א **יום טוב של ר״ה.** במקדש היו תוקעים. שתקיעת שופר אינה מלאכה, ורבנן הוא דגזור עלה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ד׳ אמות ברשות הרבים, ובמקדש לא גזור דאין איסור שבות דרבנן במקדש:

אבל לא במדינה. לא בירושלים, ולא בגבולין. והרמב״ם מפרש שירושלים כולה קרויה מקדש, ושאר א״י קרויה מדינה:

בכל מקום שיש בו ב״ד. ואפילו אינן קבועין אלא שבמקרה באו שם תוקעין בו:

אלא ביבנה. שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו. וכן בכל מקום שגלתה שם סנהדרי גדולה, אבל לא בב״ד של עשרים ושלשה:

אמרו לו וכו׳ איכא בין אמרו לו לת״ק, דתנא קמא סבר כל מקום שיש בו ב״ד, ואפילו באקראי. ואמרו לו סברי, אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב״ד קבוע כמו ביבנה, אבל ב״ד של אקראי לא. והלכה כאמרו לו:

ב **ועוד זאת היתה ירושלים.** מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, בירושלים היו תוקעין בכל העיר כל זמן שב״ד יושבים במקדש, שב״ד יושבין עד ששה שעות ביום. וביבנה לא היו תוקעין בכל העיר אלא בפני ב״ד. ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה כו׳:

כל עיר שהיא רואה. ירושלים. פרט ליושבת בנחל שאע״פ שהיתה קרובה לא היו תוקעין בה:

ושומעת. פרט ליושבת בראש ההר:

וקרובה. פרט ליושבת חוץ לתחום:

ויכולה לבא. פרט למפסיק לה נהר:

ג **לולב ניטל במקדש שבעה.** דכתיב (ויקרא כ״ג:מ׳) ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם שבעת ימים:

ובמדינה יום אחד. דכתיב (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון:

ושיהא יום הנף. יום הנפת העומר:

כולו אסור לאכול מן החדש. וטעמא מפורש בפרק. לולב הגזול:

ד **ונתקלקלו הלוים בשיר.** של תמיד של בין הערבים, ולא אמרו בו שיר כלל. לפי שרוב פעמים היו העדים באים קודם המנחה לפיכך תקנו שיר של יו״ט בתמיד של בין הערבים. ובתמיד של שחר שרוב פעמים עדיין לא באו עדים ולא ידעו אם יתקדש היום אם לאו לא תקנו לו שיר של יו״ט, אלא שיר של חול היו אומרים. ואותו פעם שהגיע שעת הקרבת תמיד של בין הערבים ועדיין לא באו עדים, לא ידעו הלוים אם יאמרו שיר של חול או שיר של יו״ט, ולא אמרו שיר כלל:

נוהגין אותו היום קודש. דמשחשיכה ליל שלאחר כ״ט באלול נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו ב״ד ונמצא שבלילה ליל יו״ט הוא וכן למחר כל היום עד המנחה. ואם באו עדים קודם המנחה ב״ד מקדשין את החודש ונודע שיפה נהגו בו קודש. ואם מן המנחה ולמעלה באו עדים, אע״פ שאין ב״ד מקדשין אותו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר, אעפ״כ נוהגין אותו בקדושה ואסור במלאכה, דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום, ואמרי אשתקד נהגנו בו קודש בחנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול:

שאפילו ראש ב״ד בכל מקום. שנצרך לפרוש ממקום הועד למקום אחר. והרי עיקר מצות [קידוש] החודש תלויה בו, כדתנן [בפ״ב] לעיל ראש ב״ד אומר מקודש, מ״מ לא יהיו צריכין עדים לילך אחריו אלא למקום הועד שהסנהדרין יושבין שם ילכו, וסנהדרין מקדשין אותו בלא ראש ב״ד:

ה **אבות.** מגן אברהם:

וגבורות. אתה גבור:

קדושת השם. קדוש קדוש קדוש:

קדושת היום. אתה בחרתנו:

זכרונות ותוקע שופרות ותוקע. מקראי ילפינן להו, דכתיב (ויקרא כ״ג:כ״ד) זכרון תרועה, ודרשו רז״ל זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות, ואמר קרא (במדברי׳) והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה׳ אלהיכם. מה ת״ל אני ה׳ אלהיכם, למד על כל מקום שיש שם זכרונות ושופרות, יהיו מלכיות עמהם:

אר״ע וכו׳ והלכה כר״ע:

ו **מעשרה מלכיות.** ג׳ פסוקים משל תורה, וג׳ משל כתובים, וג׳ משל נביאים, ואחד משל תורה שמשלים בו:

שלש שלש. אחד של תורה, ואחד של כתובים, ואחד של נביאים. והלכה כר״י בן נורי:

מלכיות וזכרונות ושופרות של פורענות. כגון אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם (יחזקאל כ׳:ל״ג), ויזכור כי בשר המה (תהילים ע״ח:ל״ט), תקעו שופר בגבעה (הושע ה׳:ח׳), וכיוצא בהן. וזכרון יחיד, כגון זכרה לי אלהי לטובה (נחמיה ה׳:י״ט), אע״פ שהוא לטובה אין מזכירין אותו. וכן הלכה:

רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. בגמרא מפרש למלתיה דר״י הכי, ומשלים בתורה, ואם השלים בנביא יצא. והלכה כר״י:

ז **השני מתקיע.** המתפלל תפלת המוספין מתקיע, ולא המתפלל תפלה של שחרית. ובשעת השמד תקנו כך, שגזרו שלא יתקעו, והיו אורבים להם כל שש שעות של זמן תפלת השחר, לכך העבירו התקיעה מתפלת השחר לתפלת המוספים:

ובשעת ההלל. משום דאין אומרים הללבר״ה וביוה״כ, קתני ובשעת ההלל, כלומר בשאר יו״ט שאומרים הלל:

ח **אין מעבירין עליו את התחום.** לילך חוץ לתחום כדי להביא שופר, או לילך לשמוע התקיעות:

בדבר שהוא משום שבות. כגון לחתכו בסכין:

בדבר שהוא משום ל״ת. כגון לחתכו במגרה דהויא מלאכה גמורה של חרישת עץ. ואיכא דמתני אפכא, דבר שהוא משום שבות, מגל שאין דרך לחתוך בו. דבר שהוא משום ל״ת, סכינא דאורחיה הוא:

אם רצה ליתן לתוכו יין [יתן] ולא אמרינן מתקן מנא הוא:

אין מעכבין את התינוקות. שהגיעו לחינוך, ואפילו בשבת, כדי לחנכן במצות, שיהיו מלומדין לתקוע ביו״ט של ר״ה:

ומתעסקים בהם. וליכא למיגזר דלמא אתו לאתויי ארבע אמות ברה״ר, דהא אינו טרוד במצוה אלא מתעסק בעלמא. ולא גזרו שמא יביאנו ד״א ברה״ר אלא בזמן שהוא חייב בתקיעת שופר, שמתוך שהוא טרוד לצאת ידי חובתו ישכח את השבת:

ט **סדר תקיעות שלש.** אחת למלכיות, ואחת לזכרונות, ואחת לשופרות:

של שלש שלש. תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת. לפי שנאמר שתי תרועות במקרא בר״ה, ותרועה אחת ביוה״כ של יובל, וילפינן שביעי שביעי לגזירה שוה ליתן את האמור של זה בזה, ותרועה האמורה ביוה״כ של יובל אנו נותנין אותה לר״ה, נמצאו בר״ה שלש תרועות, ושתי תרועות האמורות בר״ה נותנין אותן ליוה״כ, נמצאו שלש תרועות ביוה״כ. וכל תרועה, פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, דתניא מנין שפשוטה לפניה, ת״ל (ויקרא כ״ה:ט׳) והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת״ל (שם) תעבירו שופר, הרי העברה תחלה וסוף ותרועה בינתים. ולשון העברה פשוטה משמע העברת קול אחד פשוט, הרי לשלש תרועות של ר״ה שש תקיעות, והרי לך שלש של שלש שלש:

שעור תקיעה. שיעור כל התקיעות, שהם שש תקיעות:

כשלש תרועות. נמצא שיעור תקיעה אחת כחצי תרועה:

שעור תרועה כג׳ יבבות. ג׳ קולות בעלמא של כל שהן. וי״מ שכל יבבא היא ג׳ כוחות של כל שהן, נמצא שעור תרועה ט׳ כחות של כל שהן, והכי מסתברא:

תקע בראשונה. פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה. ומשך בשניה. תקיעה שלאחר התרועה משך כשתים, לצאת בה ידי שתים שהיה צריך לעשות זו אחר זו, פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות:

אין בידו אלא אחת. דאפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן:

מי שברך. התפלל תפלת המוספין ובירך ט׳ ברכות:

כשם שש״צ חייב. בין בברכות של ר״ה בין בתפלות של כל השנה, ואינו יוצא י״ח אלא בתפלה שמתפלל הוא בעצמו, כך כל יחיד ויחיד הבקי ויודע להתפלל אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו, בין בר״ה בין בשאר כל ימות השנה. ואין ש״צ יורך לפני התיבה אלא להוציא את שאינו בקי:

ש״צ מוציא את הרבים ידי חובתם. בין בקי בין שאינו בקי, בין בברכות של ר״ה בין בתפלות של כל השנה. ולמה צבור מתפללין בלחש, כדי להסדיר ש״צ את תפלתו. והלכה כחכמים בברכות של כל השנה שאין ש״צ מוציא אלא את שאינו בקי, אבל בברכות של ר״ה ושל יוה״כ ושל יובל שהן ט׳ ברכות ארוכות ואין הכל בקיאין בהן, הלכה כר״ג שכשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי: